

Beszédek a német nemzethez*

Hetedik beszéd. Valamely nép eredendőségének és németiségének még mélyebb megragadása

JOHANN GOTTLIEB FICHTE

Az előző beszédekben ismertettük és a történelemben kimutattuk a németnek mint népnek és mint olyan népnek az alapvonásait, amelynek joga van önmagát egyszerűen a népnek nevezni a többi, róla leszakadt törzsszel szemben, mint ahogyan tulajdonképpeni jelentésében a „német” szó is az imént mondottakat jelöli. Célszerű még egy órát ennél a tárgynál időznünk, és kitérnünk arra a lehetséges ellenvetésre, hogy, amennyiben mindez német sajátosság, el kell ismerni, hogy jelenleg maguknál a németeknél kevés németiség maradt. Mivel ezt a jelenséget semmiképp sem tagadhatjuk mi sem, hanem sokkal inkább elismerni és egyes részeiben áttekinteni szándékozunk azt, el kívánunk állni a magyarázatával.

Az új világ népeinek viszonya e világmal velük szemben elrehabilitálásához egészében abban állt, hogy az előbbi csupán a külföld tökéletlen és a felszínen maradó törekvései ösztönözték mélyebb, önmagából létrehozandó alkotásokra. Mivel az ösztönzést az alkotásig kétségkívül eltelik bizonyos idő, világos, hogy egy ilyen viszony olyan időszakot von maga után, amelyben az ősnépnek úgy kell megjelennie, mint ami a külfölddel majdnem teljesen egybefolyó, azzal egyforma, mivel éppen a pusztán ösztönözöttség állapotában található, és az abban tervbe vett

* A fordításhoz felhasznált kiadás: Johann Gottlieb Fichte: Reden an die deutsche Nation. In Fichte, J. H. (Hrsg.): *Johann Gottlieb Fichte's sämtliche Werke*. Dritte Abtheilung: Populärphilosophische Schriften. Zweiter Band: Zur Politik, Moral und Philosophie der Geschichte. Verlag von Veit und Comp., Berlin, 1846.

Johann Gottlieb Fichte

alkotás még nem jutott áttöréshez. Ilyen id szakot él meg éppen most Németország m velt lakosai nagy többségét tekintve, s ebb l fakadnak a külföldimádat elterjedt jelenségei e többség egész bels lényegében és életében. Hogy a filozófia mint szabad, az idegen tekintélybe vetett hit minden kötelékét l megszabadult gondolkodás az, amely által a külföld jelenleg az anyaországot ösztönzi, azt az el z beszédben vettük szemügyre. Ahol mármost ett l az ösztönzést l nem jutottak el új alkotáshoz – ami, miután az utóbbit a nagy többség nem fogja fel, nagyon kevesekkel történik meg –, ott a külföldnek el bb említett filozófiája részben még más és más formákba alakul át; részben szelleme hatalomra jut a többi, a filozófiával közvetlenül határos tudományban is, és azokra saját néz pontjából tekint; végül, mivel a német mégsem tehet le soha komolyságáról és az életbe való közvetlen beavatkozásáról, ez a filozófia hatással van a nyilvános életmódra és annak alapelveire és szabályaira. Mindezt részletesen el fogjuk adni.

Els sorban és mindenekel tt: tudományos szemléletét az ember nem szabadon és tetsz legesen, így vagy úgy alakítja ki, hanem saját élete alakítja ki azt számára, s az tulajdonképpen nem más, mint saját életének szemléletté vált bels és számára egyébként ismeretlen gyökere. Ami így bels leg valóban vagy, az küls szemed elé lép ki, és sohasem lehetsz képes látni semmi egyebet. Ahhoz, hogy másképp láss, el bb mássá kellene válnod. Mármost a külföld, avagy a nem-eredend ség bels lényege a hit valami végs ben, szilárdban, megváltoztathatatlanul fennállóban, amelyen innen ugyan a szabad élet zi játékát, maga azonban sohasem képes azt áttörni, önmaga által képlékennyé tenni és azzal egybefolyni. Ezért ez az áthatolhatatlan határ valahol szükségképpen meg is jelenik szemei el tt, és nem képes másképpen gondolkodni vagy hinni, mint egy ilyennek a feltételezésével, hacsak egész lényegét meg nem változtatják, és szívét ki nem tépik testéb l. Szükségképpen hisz a halálban mint az eredend ben és végs ben, minden dolgok és ezzel az élet alapforrásában.

A következ kben mármost meg kell mutatnunk, hogyan fejez dik ki mostanság a külföld ezen alapvet hite a németek között.

Els sorban a tulajdonképpeni filozófiában fejez dik ki e hit. A jelenlegi német filozófia, amennyiben itt említésre méltó, alaposságot és tudományos formát akar, ami nélkül nem is képes arra méltóvá válni, egységet akar, még ha nem is a külföld korábbi el zménye nélkül, valóságot és lényegét – nem pusztá jelenséget, hanem e jelenségnek a jelenségben megjelen alapját, és mindezek tekintetében igaza van, messze meghaladva a jelenlegi küls külföld uralkodó filozófiáit, amennyiben a külföldieskedésben sokkal alaposabb és következetesebb, mint amaz. Ez az alap, amelyet a pusztá jelenség alá kell helyezni,

számukra, ahogyan mintegy még tévesebben tovább szeretik pontosítani, mindig egy szilárd lét, amely jelen van, amely éppenséggel van, és semmi több, önmagába bilincselve és saját lényegéhez kötözve; így aztán szemeik elé is lép a halál és az eredend ségt l való elidegenedés, amelyet saját magukban hordoznak. Mivel k maguk nem képesek kertes nélkül, önmagukból kiindulva felemelkedni az élethez, hanem a szabad fölrepüléshez állandóan hordozóra és támaszra van szükségük, ezért gondolkodásukkal mint életük leképez désével sem jutnak túl ezen a hordozón: az, ami nem valami, számukra szükség-szer en semmi, mivel eme önmagába n tt lét és a semmi között szemük nem lát messzebbre, hiszen életüknek sincs távlata. Érzésük, ami egyben az egyedüli, amire hivatkozhatnak, csalhatatlanként t nik föl számukra; így ha valaki nem ismeri el ezt a hordozót, nagyon távol állnak a feltételezést l, hogy az illet megelégedne csupán az élettel, hanem azt hiszik, hogy mindössze az éleselméj sége hiányzik ahhoz, hogy felismerje a hordozót, mely kétségkívül t magát is hordozza, és hogy híján van a képességnek, hogy felemelkedjen az magasztos nézeteikhez. Ezért hiábavaló és lehetetlen ket felvilágosítani; alakítani kellene ket, éspedig mássá alakítani, ha lehetne. Ebben a tekintetben mármost a jelenlegi német filozófia nem német, hanem külföldimádat.

Az igazi, önmagában kiteljesedett és a jelenségen túl annak magvához valóban áttör filozófia ellenben az Egy, tiszta, isteni életb l indul ki – egyszer en mint életb l, ami az az örökkévalóságban, és amiben mindig Egy marad –, nem pedig mint ebb l vagy abból az életb l; és látja, ahogyan ez az élet csupán a jelenségben zárul be, majd nyílik ki újra végtelen folytonosságban, és csupán ezen törvény következtében jut el valamely léthez és valamely Valamihez. A jelenségb l keletkezik a lét, amelynek az el nyt ad. És csakis ekképpen lesz tehát valóban ez a filozófia tulajdonképpen német, azaz eredend ; és megfordítva, ha valaki igazi német volna, nem filozofálhatna másként, mint ekképpen.

Ama, bár a németül filozofálók többségénél uralkodó, mindazonáltal nem tulajdonképpen német gondolkodási rendszer – állíttassék fel bár tudatosan tulajdonképpeni tanépitményként, vagy alapozza meg csupán tudatosulatlanul további gondolkodásunkat – beavatkozik a kor többi tudományos nézetébe; ahogyan a mi külföld által ösztönzött korunk egyik f törekvése is az, hogy a tudományos anyagot többé ne pusztán rögzítsük emlékezetünkben, ahogyan azt alkalmasint seink tették, hanem dolgozzuk is fel azt önállóan gondolkodva és filozofálva. Az egyáltalában vett törekvés tekintetében a kornak igaza van; ha azonban, mint várható, e filozofálás kifejtésében a külföld halálhit filozófiájából indul ki, nem lesz igaza. Mi itt csak az egész tervünkhöz legközelebb álló tudományokra kívánunk egy

pillantást vetni, felkutatva a bennük elterjedt külföldi fogalmakat és nézeteket.

Hogy az államok alapítása és kormányzása olyan szabad m vészetnek számítson, amelynek megvannak a maga szilárd szabályai, abban a külföld, maga is az ókor mintája szerint, kétségkívül el dünkül szolgált. Hová fogja mármost elhelyezni egy ilyen külföld, amely már gondolkodásának és akarásának, nyelvének elemeiben egy szilárd, zárt és halott hordozóra támaszkodik, valamint mindazok, akik ebben követik, ezt az állam vészetet? Kétségkívül annak m vészetébe, hogy a dolgoknak egy ugyanilyen szilárd és halott rendjét találjuk, mely halálból a társadalom él mozgása származna, méghozzá oly módon, ahogyan az szándékainak megfelel: a társadalom egész életét egy hatalmas és mesterséges sajtoló- és fogaskerek-rendszerre szerkesztve, amelyben az egész minden egyest folyvást arra kényszerítene, hogy neki szolgáljon; egy számtanpéldát úgy megoldva, hogy véges és meghatározott mennyiségekben egy meghatározható összeghez jussunk el – ama el feltevessel, hogy mindenki a maga javát akarja, eljutva ahhoz a célhoz, hogy éppen ezáltal mindenkit jóváhagyása és akarata ellenére arra kényszerítsünk, hogy a közjót mozdítsa el re. A külföld sokféleképpen kimondta ezt az alaptételt, és m alkotásokat szállított ennek a társadalmi gépezetnek; az anyaország átvette a tant, és annak alkalmazását társadalmi gépezetek el állítására fejlesztette tovább, itt is, mint mindig, átfogóbban, mélyebben, igazabban, mintáját messze meghaladva. Ha a társadalom addigi menete megakad, az efféle állam vészek nem tudják azt mással magyarázni, mint hogy valamelyik fogaskereke kikophatott, és nem ismernek más gyógymódot, mint az elromlott kerekek kiemelését és újabbak behelyezését. Minél inkább meggyökerezett valaki a társadalom e mechanikus szemléletében, minél inkább ért hozzá, hogy e gépezetet leegyszer sítse, miközben a gép minden egyes részét olyan egyformává teszi, amennyire csak lehetséges, és mindegyiket egyforma alapanyagként kezeli, annál nagyobb állam vésznek számít, egyébként teljes joggal ebben a mi korunkban – mert a határozatlanul ingadozókkal és a semmiféle szilárd nézetre nem képesekkel még rosszabbul állnánk.

Az állam vészete e felfogása acélos következetessége és a magasztosság rávetül látszata által tiszteletet parancsol; s különösen ott, ahol minden a monarchikus és az egyre tisztábban monarchikussá váló alkotmány felé törekszik, bizonyos pontig jó szolgálatokat tesz. Ehhez a ponthoz elérkezvén azonban szembe kerül tehetetlensége. Fel kívánom tételezni ugyanis, hogy gépezeteknek mindenképpen megadtátok az általatok megcélzott tökéletességet, és hogy abban minden egyes alacsonyabb rend tagot elmaradhatatlanul és ellenállhatatlanul kényszerít egy magasabbrend , kényszerítésre kényszerített tag,

és így tovább, egészen a csúcsig; mi kényszeríti mármost kényszerítésre utolsó tagotokat, amelyben minden, a gépezetben meglévő kényszer kiindul? Egyszer en fölül kell múltotok minden ellenállást, ami az anyagok sűrűlődséből ez ellen a végső mozgatórugó ellen támadhatna, és olyan erővel kell azt fölruháznotok, amellyel szemben minden más erő semmivé válik, mindez pedig kizárólag a gépezet által valósulhat meg, így tehát meg kell alkotnotok a lehető legerősebb monarchikus alkotmányt; hogyan akarjátok mármost magát ezt a mozgatórugót mozgásba hozni, és kényszeríteni, hogy kivétel nélkül mindig az igazságot lássa és akarja? Hogyan akarjátok hát behelyezni helyesen kiszámított és összeállított, ámde mozdulatlan fogaskerék-gépezetekbe az örökké mozgásban levőt? Talán, ahogyan azt némelykor zavarotokban kinyilvánítottok, magának az egész gépezetnek kellene visszahatnia, és első mozgatórugóját mozgásba hoznia? Mindez vagy egy, magának a mozgatórugónak az ösztönzéséből származó erő által történik meg, vagy egy olyan erő által, mely nem belőle származik, hanem ami magában az egészben, a mozgatórugótól függetlenül következik be; harmadik pedig nem lehetséges. Ha az első fogadjátok el, egy minden gondolkodást és minden mechanizmust megszüntető körbenforgásban találjátok magatokat; az egész gépezet csak annyiban képes a mozgatórugót kényszeríteni, amennyiben őt magát amaz kényszeríti, vagyis amennyiben a mozgatórugó, csak éppen közvetve, önmagát kényszeríti; ha viszont nem kényszeríti önmagát, mely hiányosságot éppen kiküszöbölni óhajtottuk, úgy nem keletkezik egyáltalán semmiféle mozgás. Ha a másodikat fogadjátok el, úgy elismeritek, hogy gépezetekben minden mozgás eredete egy számításotokba be sem vezetett és gépezetek által egyáltalán le sem kötött erőből indul ki, mely kétségkívül a ti hozzájárulásotok nélkül, a maga saját, számotokra ismeretlen törvényei szerint hat, ahogyan tud. Mindkét esetben be kell ismernetek, hogy kontárok és tehetetlen hengecök vagytok.

Mindezt persze érezték is, és ebben a tanépitményben, mely kényszerít erejére számítva a többi polgár felül nyugodt lehet, legalább a fejedelmet, akiben minden társadalmi mozgás kiindul, mindenféle jó tanítás és oktatás által nevelni akarták. De hát hogyan biztosíthatjuk magunkat afelől, hogy a fejedelemmé való nevelés számára egyáltalán alkalmas természetet találunk; vagy, ha még ez a szerencsénk is megvolna, hogyan biztosíthatjuk magunkat, hogy , akit ember nem kényszeríthet semmire, hajlandó és hajlamos lesz a nevelést elfogadni és akarni?

Az államvészet illetően felfogása mármost, találjon bár külföldi avagy német talajra, mindig külföldimádat. Mégis meg kell jegyeznünk a német vér és kedély becsületére, hogy bármilyen jó m vészek is szerettünk volna lenni e kényszerszámítások pusztáiban, mégis, amikor a gyakorlatba

ültetésre került a sor, nagyon is gátolt minket a homályos érzés, hogy nem kellene ennek így lennie, és ebben a tekintetben le is maradtunk a külföldhöz képest. Még ha kényszerítve is kellett volna lennünk az idegen formák és törvények nekünk szánt jótéteményét elfogadni: legalább nem akarunk közben az illeték miatt szégyenkezni, mintha a mi szellemességünk képtelen lett volna arra, hogy ugyancsak elérje a törvényadás ezen magaslatait. Mivel abban sem állunk egyetlen nemzet mögött sem, ha pusztán csak kezünkben van a toll, úgy minden bizonnyal érezni szeretttük volna az élet érdekében, hogy ez sem az igazi, és így inkább a régít akartuk meghagyni addig, amíg a tökéletes eljut hozzánk, mintsem hogy pusztán egy új, éppolyan roskatag divattal cserélnénk fel a régi divatot.

Másképpen áll a helyzet a valódi német állam vészettel. Ez sem akar mást, mint szilárdságot, biztonságot és függetlenséget a vak és ingadozó természettől, és ebben teljesen egyetért a külfölddel. Csakhogy amazzal ellentétben nem akar valamely szilárd és biztos dolgot mint legelőt, mely egyedül tenné bizonyossá a szellemet mint második tagot, hanem már eleve, legelő és egységes tagként, szilárd és biztos szellemet akar. Ez számára az az önmagából élő és örökös mozgásban lévő mozgatórugó, mely rendezni fogja és elre fogja mozdítani a társadalom életét. Felfogja, hogy ezt a szellemet nem a már lezúllott felnevelésnek tartott dorgáló beszédekkel, hanem csak a még romlatlan ifjúkor nevelése által hozhatja létre; ezzel a neveléssel pedig nem a meredek csúcs, a fejedelem felé kíván fordulni, miként a külföld, hanem a széles felület, a nemzet felé, miközben persze a fejedelem is kétségkívül ehhez fog tartozni. Ahogyan az állam nem más felnevelés polgárai személye számára, mint az emberi felnevelés folytatódó nevelése, úgy, véli ez az állam vészete, a leendő polgárt először a magasabb nevelés befogadására kell fölnevelni. Ezáltal válik mármint ez a német, egyszersmind legújabb állam vészete ismét a legrégebbi; mivel ugyanez alapozta a görögöknél a polgárságot a nevelésre, és nevelt olyan polgárokat, amelyeket az elkövetkező korok többé nem láttak. Formájában azonos, tartalmában nem szűkebb és kizárólagos, hanem általános és világpolgári szellemmel tesz majd a német ennek érdekében.

A külföldnek ugyanez a szelleme uralkodik a mieink nagy többségének valamely emberfaj teljes életére és a történelemre mint ennek az életnek a képére vonatkozó nézeteiben. Egy olyan nemzet, amely nyelvének zárt és elhalt alapjával rendelkezik, mint ahogy azt egy másik alkalommal megmutattuk, a beszéd összes vészeteiben a felnevelésnek csupán egy bizonyos, eme alap által lehetővé tett fokáig juthat el, és meg fogja élni a maga aranykorát. Egy ilyen nemzet nem gondolkozhat a legnagyobb szerénység és önmegtagadás nélkül az egész nemzettel méltán magasabban, mint amennyire önmagát ismeri; ezért fel kell

tételeznie, hogy ennek számára is létezik a m veltségnek egy végs , legmagasabb és sohasem meghaladható célja. Ahogy a hódok és a méhek állatfaja még mindig úgy épít, ahogyan évezredekkel ezel tt épített, és ezen hosszú id szakon keresztül nem tett el rehaladást m vérszetében, épp így fog mindezek alapján viselkedni az embernek nevezett állatfaj m veltségének minden ágazatában. Mindezek az ágazatok, ösztönök és képességek, melyeket unos-untig áttekintenek, talán néhány tagjukon még meg is mutatkoznak, és megadható lesz mindegyikük legmagasabb fejlettségi foka. Az emberfaj ebben talán még rosszabbul áll majd, mind a hód- vagy a méhfaj, mivel az utóbbi, ha nem is tanul újat, legalább nem fejlődik vissza m vérszetében, az ember azonban, ha egyszer már elérte a csúcst, ismét visszaesik, és immár évszázadokon vagy évezredekken át fáradozhat, hogy ismét visszakerülhessen arra a pontra, ahol inkább eleve meg kellett volna hagyni. Az emberfaj mindezek értelmében kétségkívül elérte már m veltsége effajta csúcspontjait és efféle aranykorszakokat; legéget bb célkit zésük az lesz, hogy felkutassák ezeket a történelemben, és általuk ítéljék meg, rájuk vezessék vissza az emberiség minden törekvését. Szerintük a történelemnek már rég vége van, és már többször vége volt; szerintük nem történik semmi új a nap alatt, hiszen kiszárították az örök továbbélés forrását a nap alatt és a nap fölött, és csupán a minduntalan visszatér halált hagyják megismétl dni és többszörösen megtelepedni.

Ismeretes, hogy a történelemnek ez a filozófiája külföldr l jutott el hozzánk, jöllehet jelenleg amott elhalkulóban van, és majdnem kizárólag német tulajdonná vált. Ebb l a mélyebb rokonságból következik mármost az is, hogy ez a mi történelemfilozófiánk a külföld törekvéseit – amely külföld, ha a történelem ezen szemléletét többé már nem is nyilvánítja ki gyakran, még többet tesz, amennyiben aszerint cselekszik, és ismét egy aranykort készít – oly alaposan megértheti, s t, azoknak prófétaí módon a távolabbi utat mutathatja, és ket oly szintén csodálhatja, ahogyan a németül gondolkodó ugyanezzel önmagát illet en nem dicsekedhet. Hogyan is tehetné? Számára az aranykorok minden tekintetben az elhaltság korlátozottságát jelentik. Lehet ugyan az arany a legnemesebb létez az elhalt föld ölében, véli , azonban az él szellem anyaga túl van a napon és egyáltalán mindenféle napon, és annak forrása. Számára nem egy körtánc rejtett és különös törvénye alapján bomlik ki a történelem, és vele az emberi nem, hanem szerinte a tulajdonképpeni és igaz ember maga teremti azt, és pedig nem a már jelenvoltakat megismételvén, hanem az id be beleteremtve a teljesen újat. Ezért sohasem pusztá ismétl désre vár, és ha mégis ez következne be, szóról szóra úgy, ahogyan az a régi könyvben áll, úgy legalább nem csodálja.

Hasonlóképpen terjed el mármost a külföld sorvasztó szelleme anélkül, hogy ennek világosan tudatában lennénk, többi tudományos nézetünkön, melyek kapcsán elegendő lehetett a bevezetett példákat felhozni; éspedig azért történik mindez így, mert mi éppen most dolgozzuk fel a magunk módján a külföldtől korábban kapott ösztönzéseket, és egy amolyan köztes állapotban haladunk át. Ezeket a példákat azért vezetem be, mert a tárgyhoz tartoztak; emellett pedig azért is, hogy senki ne higgye, hogy ellentmondhat a bemutatott alapokból levezetett következtetések által az itt kinyilvánított állításoknak. Távol állván attól, hogy számunkra ezek az alapok mintegy ismeretlenek maradtak volna, vagy hogy ezek magaslatára feljutni ne lettünk volna képesek, nagyon is jól ismerjük őket, és ha volna fölös időnk, talán képesek lennénk ezeket vissza- és elrefelé teljes következetességükben kifejezni; csak hogy mi éppenséggel már eleve elutasítjuk őket, és ezzel mindazt, ami belőlük következik, aminél sokkalta több van a mi bemutatott gondolkodásunkban, mint ahogy a felületes szemlélet oly könnyen hihetné.

Ahogy tudományos szemléletünkre, éppúgy mindennapi életünkre és ennek szabályaira is befolyással van a külföldnek ez a szelleme; ahhoz azonban, hogy ez világossá, az elbűbésiek pedig még világosabbakká váljanak, el kell bízni az eredendő élet avagy a szabadság lényegén szükséges mélyebb bepillantással áthatolnunk.

A több egyformán lehetséges közötti határozatlan ingadozás értelmében vett szabadság nem élet, hanem csupán elcsarnok és bejárat a valódi élethez. Végre már egyszer elhatározáshoz és cselekvéshez kell jutni ebből az ingadozásból, és csak ekkor kezdődik az élet.

Mármost közvetlenül és első pillantásra bármely akaratilag döntés úgy jelenik meg, mint valami elsőleges, semmiképpen sem mint másodlagos és valamely elsőlegesből mint alapjából következő – mint egyszerűen csak önmaga által meglévő, méghozzá úgy, ahogyan van; a szabadság szó e jelentését az egyetlen lehetséges értelmesként kívánjuk rögzíteni. Egy ilyenfajta akaratilag döntés tartalma szempontjából azonban két eset lehetséges: vagy csupán a lényegtől elválasztott jelenség jelenik meg ugyanis benne anélkül, hogy a lényeg valamilyen módon belépne a jelenség megjelenésébe, vagy pedig, megjelenve, a lényeg maga belép az akaratilag döntés ezen jelenségébe; ez esetben pedig rögtön meg kell jegyeznünk, hogy a lényeg csupán egy akaratilag döntésben, és egyáltalán semmi másban nem válhat jelenséggé, jóllehet megfordítva lehetnek akaratilag döntések, amelyekben semmiképp nem a lényeg, hanem csupán a puszta jelenség nyilvánul meg. Előbb ez utóbbi esetről fogunk beszélni.

A puszta jelenség, mindössze mint ilyen, a lényegtől való elválasztottsága és az azzal való ellentétessége által, valamint azért, hogy képes önmagában megjelenni és önmagát megjeleníteni, megváltoztathatatlanul meghatározott, és ezért szükségképpen olyan, amilyen maga és amilyen eredménnyel jár. Ebből

kifolyólag, ha, amint feltételezzük, valamely adott akarati döntés tartalmában pusztán jelenség, úgy ennyiben valójában nem szabad, elsődleges és eredendő, hanem szükségszerű, valami másodlagos, és egy magasabb rendű elsődlegesből, az egyáltalában vett jelenség törvényéből keletkező tag, úgy, ahogy van. Mivel mármost, amint itt többször emlékeztettünk is rá, az ember gondolkodása olyanként állítja saját maga elé, amilyen valójában, és mindvégig belsőjének hálványlencsés lenyomata és tükrös maradványa: úgy egy ilyenfajta akarati döntés, bár első pillantásra, akarati döntés lévén, szabadnak látszik, az ismételt és mélyebb gondolkodás számára semmiképpen sem jelenhet meg ilyenként, hanem abban mint szükségszerűnek kell elgondolva lennie, ahogyan valójában és ténylegesen az is. Olyanok számára, akiknek akarata nem ért el magasabbra, mint hogy bennük pusztán megjelenik valamely akarati, a szabadságban való hit valójában egy futólagos és a felszínen megragadó szemlélet tévhite és csalódása – egyedül a gondolkodásban, mely nekik mindenfelé csak a szigorú szükségszerűség kötelekeit mutatja, van számukra igazság.

A jelenségnek pusztán mint ilyennek első alaptörvénye (a megokolást annál könnyebben hagyjuk el, minthogy másutt már kielégítően megtörtént) az, hogy olyan sokféleséggé esik szét, amely bizonyos tekintetben végtelen, más tekintetben pedig zárt egész, és a sokféleség zárt egészében minden egyes az összes többi által meghatározott, és fordítva, az összes többi meghatározott az egyes által. Abban az esetben tehát, ha az egyed akarati döntésében semmi több nem tör el a jelenségbe, mint az általában vett megjelenhetőség, ábrázolhatóság és láthatóság, mely valójában a semmi láthatósága: úgy egy ilyen akarati döntés tartalmát a maga és az összes lehetséges többi akarat esetleges akarati döntéseinek zárt egésze határozza meg, és nem tartalmaz, nem is tartalmazhat semmi többet annál, ami mindezen lehetséges akarati döntések levonása után akarásra megmarad. Ezért tényleg nincsen benne semmi önálló, eredendő és saját, hanem pusztán következmény, mint valami második a teljes jelenségnek a maga egyes részeiben meglévő általános összefüggéséből, amit egyébként mindenki, aki a műveltségnek ezt a fokát elérte, emellett azonban alaposan gondolkodott, mindig fel is ismert, és ezt a felismerését ugyanazokkal a szavakkal, amelyekhez az imént mi is folyamodtunk, ki is mondta: mindezt azonban azért, mert bennük nem a lényeg, hanem a pusztán jelenség lép be a jelenségbe.

Ahol ellenben a lényeg maga közvetlenül és mintegy a saját személyében, semmiképp sem valamely helyettesítője által lép fel valamely akarati döntés jelenségében, noha minden, amit a fentebbiekben említettünk mint ami a jelenségből mint zárt egészből következik, itt is megtalálható, hiszen a jelenség ez esetben is megjelenik; az ilyen jelenség mégsem oldódik fel és nem merül ki ezekben az alkotórészekben, hanem megvan benne

bizonyos többlet, egy másik, az összefüggésből nem magyarázható, hanem a megmagyarázhatók levonása után megmaradó alkotórész. A más alkotórész, mint mondtam, itt is megjelenik; a többlet láthatóvá válik, és e láthatóság, nem pedig belső lényege útján kerül az általában vett láthatóság törvénye és feltételei elé; azonban több, mint ez a valamely törvényből származó, mely ezért szükségszerű és másodlagos, és ezen többletre való tekintettel önmaga által az, ami, valóban elsőleges, eredendő és szabad, és mivel ez, ilyenként is jelenik meg a legmélyebb, önmagában kiteljesedő gondolkodás számára. A láthatóság legelső törvénye, mint mondtuk, az, hogy a megjelenő végtelen sokféleséggé hasad szét. A többlet mindenkor mint az éppen és pont most a jelenség összefüggéseiből származónál több válik láthatóvá, és így tovább a végtelenségig; így jelenik meg végtelenként maga ez a többlet. Napnál világosabb azonban, hogy ezt a végtelenséget csupán azáltal kapja meg, hogy mindenkor látható, elgondolható és felfedezendő, mindössze az összefüggésből vég nélkül származóval szembeni ellentétessége és az ahhoz képest való többlet-volta által. Elgondolásának ezen szükségletétől eltekintve azonban nem más, mint ez a többlet, ez a minden, önmagát a végtelenségig ábrázolni kívánó végtelen, kezdettől tiszta egyszerűben és változhatatlanságban, és semmiféle végtelenségben nem lesz sem több, sem kevesebb, mint ez a többlet; és csak láthatósága mint a végtelenhez képest való többlet – másképp nem is válhat láthatóvá a maga legelső tisztaságában – teremti meg a végtelent, és mindent, ami benne megjelenni látszik. Ahol mármint ez a többlet valóban mint ilyen látható többlet lép fel – de ez csak valamely akarásban lehetséges –, ott lép be a jelenségbe a lényeg maga, mely egyedül van és mely egyedül képes lenni, és amely önmaga által és önmagánál fogva van jelen – az isteni lényeg –, és teszi magát közvetlenül láthatóvá; és éppen ezért van itt igazi eredendőség és szabadság, és ilyenként is hisznek majd benne.

És így az általános kérdésre, hogy szabad-e az ember vagy sem, nem lesz általános válasz; hisz épp mivel az ember a szó alantas értelmében szabad: mivel határozatlan ingadozásával veszi kezdetét, lehet szabad vagy nem szabad a szó nemesebb értelmében. A valóságban az a mód, ahogyan valaki ezt a kérdést megválaszolja, igazi belső létének tiszta tükröje. Aki valójában nem több, mint szem a jelenségek láncában, annak, noha egy pillanatra szabadnak vélheti magát, ez a vélekedés nem áll meg szigorúbb gondolkodása előtt; amilyenek azonban önmagát találja, szükségképpen olyannak gondolja el egész nemét. Akinek életét ellenben megragadta a valódi, és közvetlenül Istenből vált létté, az szabad, és hisz önmaga és mások szabadságában.

Aki egy szilárd, állhatatos és halott létben hisz, az csupán azért hisz benne, mert önmagában halott; és miután egyszer

már halott, nem hihet másként, mint így, amint ez világossá válik számára. maga és egész neme az számára a kezdetektől a végig valamely el feltételezendő első tag másodlagos és szükségszerű következményévé válik. Ez az el feltevés az valódi, semmiképp sem pusztán képzelt gondolkodása, valódi értelme, az a pont, ahol gondolkodása maga közvetlenül élet; és így forrása faja, annak történelme, jövője, az irányában támasztott elvárások, illetve jelene minden további elgondolásának és megítélésének a maga és a mások életében.

Ezt a halálban való hitet az eredendő néppel ellentétben külföldimádatnak neveztük. A németekhez kerülve ez a külföldimádat azok valódi életében is meg fog mutatkozni: mint nyugodt megadás létük immár megváltoztathatatlan szükségszerű sége iránt, mint önmagunk vagy mások szabadság általi minden tökéletesítésének feladása, mint hajlam arra, hogy önmagunkat és másokat úgy használjuk fel, ahogy vagyunk, és létükben a lehető legnagyobb hasznot húzzuk a magunk számára; röviden, mint az általános és egyenlő mértékű bűnösség hitének minden életmegnyilvánulásban tovább leképeződő megvallása, ahogyan azt egy másik helyen kielégítően bemutattam, mely bemutatás elolvasását, valamint annak megítélését, hogy az mennyiben illik a jelenre, Önökre bízom. Ez a gondolkodás- és cselekvésmód, ahogyan azt többször említettük, a belső elhaltságból ered, pusztán azáltal, hogy világossá válik önmaga számára, ellenben amíg homályos marad, megtartja a szabadságban való hitet, mely önmagában igaz, csupán jelenlegi létükre való alkalmazásában tévhit. Itt derül fény világosan annak hátrányára, ha a tudatosság belső silánysággal párosul. Ameddig ez a silányság homályban marad, folyamatosan nyugtalanítja, szurkálja és ösztönzi a szabadság állandó követelése, támadási felületet nyújtva a kijavítására irányuló kísérletnek. A tudatosság azonban kiteljesíti és önmagában lekerekíti azt; hozzácsatolja az örömteli megadást, a jó lelkiismeret nyugalmát, az önmagával való megelégedést; megtörténik velük, amint elhiszik, hogy mostantól tényleg javíthatatlanok, és legfeljebb arra jönek, hogy életben tartsák a silánnyal szembeni undort a kegyetlenek legjobbjaiban, vagy a belenyugvást Isten akaratába, ezen kívül pedig a világon semmi egyébbe.

Így mutatkozik meg végre teljes világosságában az, amit eddigi leírásunkban németek alatt értettünk. A megkülönböztetés tulajdonképpeni alapja abban áll, hogy valamely, az emberben meglévő abszolút első dologban és eredendőben, a szabadságban, a végtelen tökéletesíthetőségben, nemünk örök haladásában hiszünk-e, vagy pedig mindezt nem hisszük, hanem határozottan belátni és felfogni véljük, hogy mindezeknek az ellenkezője igaz. Mindazok, akik vagy maguk is alkotó és újat létrehozó módon élnek, vagy akik, amennyiben ez nem juthatott osztályrészükül, legalább határozottan megtagadják a semmit, és

Johann Gottlieb Fichte

várákozva készen állnak, hátha valahol megragadja ket az eredend élet folyama, vagy akik, amennyiben még idáig sem jutottak volna el, legalább sejtik a szabadságot, és nem gy lölik vagy rémülnek meg t le, hanem szeretik: ezek mindannyian eredend emberek, amennyiben pedig egyetlen népként szemléljük ket, snép, egyszer en a nép, németek. Mindazok, akik belenyugszanak abba, hogy másodlagosak és származtatottak, valamint akik hatá-rozottan ilyenként ismerik fel és ragadják meg önmagukat, ténylegesen azok, és egyre inkább azzá is válnak e hitük által: k ama élet függelékei, mely el ttük vagy mellettük önnön ösztönéb l mozdult meg, egy immár elnőmult hangnak a sziklákról visszaver d visszhangjai; népként szemlélve, kívül állnak az snépen, idegenek és külföldiek a számára. Abban a nemzetben, mely mind a mai napig egyszer en a népnek vagy németnek nevezi magát, az újabb korban, legalábbis mostanáig, eredend dolgok törtek napvilágra, és az új terem t ereje mutatkozott meg benne; most végre tükör állítatik ez elé a nép elé egy önmagában tudatossá vált filozófia formájában, amelyben világos fogalmakkal felismeri azt, amivé mindezidáig annak világos tudata nélkül a természet által lett, és hogy az mire szánja; és arra kéri fel, hogy ezen világos fogalmak alapján, napsütötte és szabad m vészettel, teljesen és egészen azzá tegye magát, amivé lennie kell, hogy a szövetséget megújítsa és körét bezárja. Az alaptétel, amelynek alapján azt be kell zárnia, el tte áll; aki csak hisz a szellemiségben és e szellemiség szabadságában, és aki e szellemiség szabadság általi örök továbbfejl dését akarja, az, bárhol is született volna és bármilyen nyelven beszéljen is, a mi fajunkbeli, hozzánk tartozik, és hozzánk fog csatlakozni. Aki a mozdulatlanságban, a visszafejl désben és a körtáncban hisz, netán egy halott természetet állít a világ kormányához, az, bárhol is született volna és bármilyen nyelvet is beszéljen, nem német, számunkra idegen, és kívánatos, hogy – minél hamarabb, annál jobb – rólunk egészen leváljon.

Így ez alkalommal, mindarra támaszkodva, amit a fentebbiekben a szabadságról mondtunk, egyszer már végre világosan kit nik, és akinek van füle a hallásra, hallja, hogy mit akar tulajdonképpen az a filozófia, mely joggal nevezi németnek magát, és hogy miben szegül ellen komoly és kérélhetetlen szigorral minden külföldi és halálhit filozófiának; és pedig semmiképpen sem avégett mondjuk ezt ki, hogy a halott is megérthesse, ami lehetetlen, hanem hogy nehezebbé váljon neki szavait kifacsarni, és önmagának azt a tekintélyt biztosítani, mintha éppenséggel maga is nagyjából ugyanezt akarná, és alapjában véve ugyanezt vélné. Ez a német filozófia valóban kimagaslik, és pedig gondolkodásának tette által, semmiképpen sem kérkedik csupán valamely homályos sejtés alapján, hogy mindennek így kellene lennie, anélkül, hogy ezt megvalósíthatná

– fölemelkedik a változhatatlan „több, mint minden végtelenség”-hez, és csak ebben találja meg a valódi létet. Az idő, örökkévalóságot és végtelenséget létesülésében pillantja meg annak az egynek megjelenéséből és láthatóvá válásából, amely önmagában egész egyszer en láthatatlan, és csupán e láthatatlanságában lehet megérteni, valóban felfogni. Önmagában már maga a végtelenség is semmi e szerint a filozófia szerint, ezért semmiképpen sem illeti meg valódi lét: csupán eszköz, amely által láthatóvá válik az egyetlen, ami jelen van, és ami csupán láthatatlanságában van, és amelyből felépül annak számára saját képe, sémája és árnyéka a képszer ség tartományában. Mindaz, ami e képvilág végtelenségén belül a továbbiakban még láthatóvá válhatna, teljességgel a semmi semmije, az árnyék árnyéka, csupán az az eszköz, amely által a végtelenség és az idő ezen els dleges semmije maga láthatóvá válna, és megnyílna a nem-képi és láthatatlan léthez való fölemelkedés gondolata számára.

A végtelenség eme egyedüli lehetséges képén belül mármost a láthatatlan közvetlenül csupán mint a látás szabad és eredendő élete jelenik meg, avagy mint valamely értelmes lény akarati döntése; és semmiképpen sem nyilvánulhat vagy jelenhet meg másként. Minden nem-szellemi életként megjelen állhatatos meglét csupán a látásból odavetett, a semmi által többszörösen közvetített, üres árnyék, amellyel ellentétben és amelynek mint többszörösen közvetített semminek a felismerése által a látásnak magának föl kell emelkednie saját semmijének belátásához és a láthatatlannak mint az egyedüli igaznak az elismeréséhez.

Az árnyékok árnyékainak az árnyékain akad fenn mármost ez a halálhit létfilozófia, amely talán még természetfilozófiává, minden filozófia legelhaltabbikává is válik, és önnön teremtményét féli és imádja.

Ez a ragaszkodás pedig igazi életének és szeretetének kifejezése, és ennyiben hihet ez a filozófia. Ha azonban a továbbiakban még azt is mondaná, hogy ez az általa valódi léteként feltételezett lét és az Abszolút Egy ugyanaz volna, úgy ebben, akárhányszor bizonygatná is, és még ha esküjével ér sítene is, nem kell neki hinni; nem tudja ezt, csupán találmónak mondja, utánozva egy másik filozófiát, amelyet I nem meri azt elvitatni. Ha tudná, nem abból a kett sségből I mint meg nem cáfolt tényből I kellene kiindulnia, amelyet ama tekintélyelv kijelentés által csupán érvénytelenít, ámde meghagy, hanem az egységből I, és képesnek kellene lennie arra, hogy érthető és megvilágító módon levezesse abból a kett sséget és vele minden sokféleséget. Ehhez azonban gondolkodásra, végigvitt és önmagában kiteljesedett reflexióra van szükség. Ennek a gondolkodásnak a m vészetét részben nem tanulta meg és arra egyáltalában képtelen, csupán rajongani képes, részben pedig ellensége ennek a gondolkodásnak, és nem is óhajt megpróbálkozni vele, mivel megzavarná az imádott illúzióban.

Johann Gottlieb Fichte

Ez az mármost, amiben a mi filozófiánk ama filozófiának komolyan ellenszegül, és ezt óhajtottuk ez alkalommal egyszer már olyan érthet en, ahogyan csak lehetséges, kimondani és alátámasztani.

Fordította Rigán Lóránd